

кримінального провадження. Необхідним є і скасування заборони проведення експертиз із питань права у кримінальному провадженні, оскільки проведення таких експертиз дозволить розв'язати важливі питання кваліфікації кримінальних правопорушень та вирішити інші проблемні питання, що виникають під час здійснення міжнародного співробітництва на стадії досудового розслідування, спеціального (*in absentia*) досудового розслідування та проведення досудового слідства в умовах воєнного стану.

1. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, схвалений Указом Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 09.05.2023).

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 24.05.2024).

3. ON THE ACTION PLAN FOR THE EUROPEAN FORENSIC SCIENCE AREA 2.0: COUNCIL of the European Union CONCLUSIONS 7152/23. March 9, 2023. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7152-2023-INIT/en/pdf> (дата звернення: 24.05.2024).

4. Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1073. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2017-%D0%BF#n12> (дата звернення: 24.05.2024).

5. Roux C., Bucht R., Crispino F., et al. The Sydney declaration – Revisiting the essence of forensic science through its fundamental principles. *Forensic Science International*. 2022. Vol. 332. Art. 111182. Pp. 1-10. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073822000123> (дата звернення: 24.05.2024).

Валентин Бідняк

кандидат юридичних наук,
докторант кафедри криміналістики
та домедичної підготовки
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ, ЩО УСКЛАДНЮЮТЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДЕРЖАВНИМ ФІНАНСУВАННЯМ ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Не потребує доведення той факт, що основу доказової бази кримінальних правопорушень щодо незаконного використання публічних коштів в галузі охорони здоров'я, як і в інших галузях, складають висновки судових експертиз. Раніше проведеним дослідженням емпіричної бази ми встановили, що у 92 % – призначалися судово-економічні експертизи, 86 % –

почеркознавчі, 46 % – товарознавчі, 21 % – технічна експертиза документів, 28 % – будівельно-технічні, 10 % – медичні, 9 % – інші види [1, с. 230].

До яких би сучасних способів вчинення протиправних дій в зазначеній сфері не вдавались правопорушники, для доведення їх вини та встановлення спричинених державі матеріальних збитків необхідне проведення судово-економічної експертизи. Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз регламентовано, що судово-економічна експертиза включає дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, дослідження документів про економічну діяльність підприємств й організацій, дослідження документів фінансово-кредитних операцій [5]. Проте для її вчасного та результативного проведення звернемо увагу на вагомні аспекти, невиконання яких може стати причиною визнання судом експертного висновка неналежним та недопустимим доказом. Першочергово, це питання походження документів, які надаються уповноваженою особою. Відповідно до Методики, судово-економічна експертиза ґрунтується на дослідженні первинних документів [8]. Втім проблема постає під час включення до експертного дослідження актів проведених ревізій (інспектування), в ході проведення якої нерідко правоохоронці надають документи, отримані внаслідок проведення інших процесуальних дій (наприклад, довідка за результатами проведених негласних слідчих (розшукових) дій), що не повинно бути основою для висновків проведеної ревізії, а підтверджуватись іншими документами.

Аналіз матеріалів судово-слідчої практики свідчить про поширеність зазначеного прорахунку як під час вчинення кримінальних правопорушень в галузі охорони здоров'я, так і в інших галузях, що підтверджує наступний приклад.

Так, під час оцінки висновку експерта суд звернув увагу, що висновки по економічній експертизі можуть бути здійснені експертом лише на підставі дослідження первинних документів та звітності (а не лише звітності), за відсутності у експерта первинних документів така експертиза та її висновки не можуть вважатись обґрунтованими. З переліку питань, поставлених експерту на дослідження по висновку від 14 червня 2019 року № 118, чітко вбачається, що вирішальне значення мала б відігравати саме перевірка первинних бухгалтерських документів, зібраних на стадії досудового розслідування у даному кримінальному провадженні, в розрізі показників, яких стосувались конкретні питання. Проте виходячи з описової частини вказаного висновку, експерт взагалі не проводив дослідження шляхом перевірки підтвердження запитуваних показників первинними документами з матеріалів справи, натомість обмежився математичними розрахунками з вихідних даних, які були сформульовані у вигляді умов, а саме: «за умови, що: ...» (фактично – припущення), що, на переконання суду, є неправильним та може свідчити про відсутність достатніх, належних та допустимих доказів, які б дозволили експерту стверджувати про, наприклад, заниження прибутку

від спільної діяльності, заподіяння збитків тощо. Про це, на думку суду, свідчить висновок експерта від 27 травня 2019 року № 90 (том 34 а. к. п. 260-289), згідно з яким експерт здійснив заключення, що підтвердити дані, поставлені експерту у питаннях для дослідження, не є можливим, оскільки не надано необхідних документів, які ним були додатково витребувані, але слідчим не надані через їх відсутність в матеріалах кримінального провадження. Вищевикладене в сукупності дає підстави суду стверджувати, що висновок експерта від 14 червня 2019 року № 118, який покладено в основу обвинувачення ОСОБА_15, ОСОБА_17, ОСОБА_16, ОСОБА_18 та ОСОБА_19, проведено з грубим порушенням норм чинного законодавства України, а саме: експерт при проведенні економічної експертизи не досліджував первинні документи по господарських операціях; висновок експертного дослідження від 14 червня 2019 року № 118 було викладено на підставі довідки спеціаліста, що носить виключно інформаційний характер та не є належним та допустимим доказом у кримінальному провадженні. На підставі наведеного суд визнає висновок експерта від 14 червня 2019 року № 118 недопустимим доказом у даному кримінальному провадженні [3].

Наступна причина, що ускладнює проведення судово-економічної експертизи, виникає тільки під час розслідування кримінальних правопорушень в галузі охорони здоров'я і пов'язана із нарахуванням та підтвердженням збитків, спричинених незаконними діями суб'єктів програми медичних гарантій. Так, під час проведення судово-економічної експертизи за деякими пакетами медичних послуг, регламентованих Порядком реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2024 році [4], іноді неможливо підтвердити суму коштів, нарахованих та оплачених Національною службою здоров'я України надавачу медичних послуг. Йдеться про складний порядок розрахунку тарифів та відсутність у звітах про надані медичні послуги інформації щодо суми сплачених коштів за надання медичних послуг конкретному пацієнту.

На сьогодні це питання залишається невирішеним і потребує законодавчого врегулювання шляхом внесення змін та доповнень до відповідних нормативно-правових актів в частині порядку нарахувань та виплат коштів надавачам медичних послуг за програмами медичних гарантій.

Окрім дослідження змістовної частини документів, за допомогою яких було вчинено кримінальне правопорушення, не менш важливою обставиною, що потребує встановлення, є ідентифікація осіб, причетних до протиправних дій, що можливо шляхом проведення судово-почеркознавчої експертизи. Запорукою ефективного дослідження рукописів (зазвичай, підписів та коротких рукописних текстів) є обов'язкова підготовка порівняльного матеріалу на належному рівні. Методика проведення судово-почеркознавчої експертизи передбачає мінімальну кількість зразків для експертизи [7], та в кожному конкретному випадку не обмежує їх обсяг та різновиди (експериментальні, умовно-вільні та вільні зразки почерку та підписів).

Серед причини, що ускладнюють отримання зразків для порівняльного

дослідження, науковці виділяють: достатній рівень обізнаності правопорушників щодо способів підробки документів, технологій та приладдя для їх виготовлення тощо; поширення електронних документів, яке значно обмежує отримання вільних зразків рукописних записів та підписів особи; відмова правопорушника від добровільного надання експериментальних зразків почерку та підпису Використання слідчим тактичних прийомів в таких випадках, як правило, не приносить позитивних результатів у вигляді переконання правопорушника надати експериментальні зразки. Тому науковці неодноразово доводили необхідність використання значного обсягу умовно-вільних та вільних зразків почерку та підпису правопорушників, які з тактичних міркувань запропоновано отримувати перед тим, як запропонувати особі надати експериментальні зразки [2, с. 15]. Оскільки в закладах охорони здоров'я достатньо широко розповсюджений документообіг в паперовому вигляді, то отримати вільні зразки почерку та підписів осіб, причетних до вчинення окреслених правопорушень, не викликає складнощів. За таких умов результативним є проведення тимчасового доступу до речей та документів та/або обшуку.

Але в умовах розвитку інформаційних технологій, який охоплює і галузь охорони здоров'я, замість паперових документів суттєво збільшилось функціонування електронних. І хоча процесуальний закон визнає документом спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, та відносить до документів носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані) [6], питання відповідальності власників електронних підписів за передачу ключів і кодів на законодавчому рівні не врегульовано. Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» від 05.11.2017 № 2155-VIII лише зобов'язано користувачів послуг електронної ідентифікації та користувачів електронних довірчих послуг забезпечувати конфіденційність та неможливість несанкціонованого доступу інших осіб до засобу електронної ідентифікації та до особистого ключа, і невідкладно повідомляти надавача послуг електронної ідентифікації про підозру або факт компрометації засобу електронної ідентифікації або факт компрометації особистого ключа [9].

У правоохоронній практиці є чимало випадків, коли кваліфікований електронний підпис користувача (посадовців закладу охорони здоров'я) було передано іншим особам, нерідко молодшому медичному персоналу, які фактично вносять фіктивні відомості до електронної системи охорони здоров'я. На часі перед правоохоронними органами постає проблема в ідентифікації осіб, які їх підписали, яке неможливо вирішити експертним шляхом.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що на стадії досудового

розслідування визначальна роль у доказуванні окреслених правопорушень належить судовим експертизам. Втім через низку причин їх проведення ускладнено або взагалі неможливо здійснити і здебільшого пов'язано із правозастосовчою практикою та тактично-організаційними особливостями підготовки матеріалів для експертиз.

1. Bidniak V. Types of expertise assigned in the investigation of crimes relating to illegal use of budget funds in the field of health care. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2019. Special Issue № 1. С. 229-232.

2. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств: ареш. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2018. 20 с.

3. Вирок Жовтневого районного суду міста Полтави від 06.09.2021 р. №99403838 URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99403838/>.

4. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2024 році, Постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2023 № 1394 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1394-2023-%D0%BF>.

5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р.: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

7. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина). ДНДЕКЦ МВС України; Уклад. К.М. Ковальов, З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. К., 2008. 34 с.

8. Методика «Методи, способи та прийоми, які використовуються при проведенні судово-економічних експертиз», реєстраційний код методики з Реєстру методик проведення судових експертиз – 11.0.08, 2003 р.

9. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.11.2017 № 2155-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.

Ганна Бідняк

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
та домедичної підготовки

Вадим Болгаренко

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

ANALYSIS OF DATA OBTAINED FROM ELECTRONIC DEVICES DURING THE INVESTIGATION OF ECONOMIC CRIMINAL OFFENSES

In today's digitized world, where the use of electronic devices has become a necessary part of everyday life and professional activity, the analysis of data obtained from these devices acquires great importance in the field of economic